

(nastavak sa 1. str.)

renja. Od naše 1948. godine i Dvadesetog kongresa Komunističke partije Sovjetskog saveza počeo je jedan intenzivniji i nezastavljivi proces antidogmatizacije marksizma, koji nasuprot dogmi ističe duh i metod klasičnog marksizma, nasuprot jednostranim teorijskim konstrukcijama, rezultate i perspektive stvaralačke prakse. Taj proces ne znači samo vraćanje autentičnoj suštini marksističke misli, nego i nastavljanje stopama osnivača naučnog socijalizma u novom vremenu i u novim uslovima. Naučne vizije socijalizma koje su doskora bile glavni pokretači i inspiratori puta u socijalizam sve više prepuštaju inicijativu stvaralačkoj praksi: praksa postaje inspirator razvoja teorijske misli. Program Saveza komunista Jugoslavije od 1958. godine, teza o aktivnoj i miroljubivoj koegzistenciji od pre desetak godina i Prednacrtnog ustava naših dana, tri sigurno najveća doprinosa revolucionarnoj misli posle Lenjina, nikli su iz ovog stanja sveta, iz naših iskustava i iz naše prakse i otuda imaju obeležja najsvremenijih priloga razvoju marksističke misli. Kao i niz drugih priloga manjeg obima i značaja, oni su nikli kod nas u toku posleratnog razvoja, oni nose u sebi svu autentičnu osećanja stvarnosti, pa zbog toga u ovom trenutku mogu da budu prmer konstruktivnog odnosa prema istorijskom razvoju, prema radničkom pokretu i prema socijalističkoj misli uopšte. — Ali i pored svega toga ono što je kod nas učinjeno na planu praktične socijalističke politike višestruko nadmašuje ono što bi se moglo smatrati teorijskim doprinosom marksizmu.

U savremenom socijalističkom svetu, a naročito kod nas, postoji i jedan uočljiv raskorak između nivoa i kvaliteta političke svesti i gotovo svih ostalih oblika društvene svesti. Politička svest je isprednjačila našla podršku u masama, učvrstila svoju logiku i svoje tokove, naišla na velike i snažne kreatore koji jasno vide i znaju šta hoće i na bezbroj ljudi raznih profesija i intelektualnih profila koji u ostvarenju zajedničkih političkih koncepcija nalaze smisao svog ljudskog i ličnog aktiviteta. Poslednja decenija, na primer, dala je niz snažnih socijalističkih pokreta u dekoloniziranim zemljama i nekoliko velikih političkih vođa koji na današnjoj svetskoj pozornici igraju značajnu ulogu i koji su svojim stavom i svojim originalnim putevima mnogo doprineli da se sa vremena socijalistička misao otargne od staljinističke krutosti dogmatizma i da potraži svestranije tokove i elastičnija rešenja. Posle bezumnih, besmislenih i jalovih stranačkih tvrđenja kod nas između dva rata, otkako je Komunistička partija stala na čelo naših naroda, politička svest je kod nas od dezorijentisane, bezglave i anarhične klime gotovo svih predratnih režima, došla do ove idejno-političke čvrstine i orijentacije i za jedan vrlo kratak period doživela je pravi preporod i vrtoglav uspon, dospela do zavidne visine. Za najveći broj ratnih i poratnih uspeha mi imamo i da zahvalimo visini i životnoj snazi te političke svesti i njenoj vitalnosti da se snade u vremenu i među ljudima.

Dominacija političke svesti nad ostalim oblicima društvene svesti i njeni veliki uspehi u stvaralačkoj praksi doveli su dotle da se politička misao u socijalizmu često identifikuje sa socijalističkom misli uopšte, da se ostali oblici društvene nadgradnje na izvestan način potiskuju i zapostavljaju. Zato što je politička svest na višem nivou od drugih oblika društvene svesti ona nastoji da ih sebi podredi, da ih ispuni svojim smislom i svojim sadržinom, da ih meri svojim aršinima. Otuda se i dešava da govoreći o angažovanosti literature, na primer, mi kao po pravilu mislimo na njenu idejno-političku orijentisanost, a ne i na orijentisanost kroz druge oblike ideologije koji za književnu svest mogu da budu itekako važni i presudni, da bi ona bila kompletna i da bi u pra

vom smislu bila izraz celovite pulsacije životnih procesa.

Nedavno je zagrebački „Forum“ u jednom tekstu izrekao nemilu konstataciju o stagnaciji i konformizmu naše filozofije. Ta konstatacija bi mogla mirne duše u velikoj meri da se proširi i na našu sociologiju, psihologiju, pedagogiju, — manje više na sve društvene nauke, koje uprkos stimulatívnoj klimi koja kod nas vlada za njihov razvoj, ne uspevaju da pruže relevantnu značajna ostvarenja. Prodori tih nauka, njihova saznanja i otkrovenja, njihovi naučni napori nikako se nisu osetnije odrazili na opštu klimu našeg društvenog života. Oni su ostali u senci političkih akcija i političke svesti, pa su čak i deo svojih pojava prepuštali političkim aktivnostima i političkim ljudima, ostali su u velikoj meri odvojeni od života i praktičnih potreba našeg savremenog čoveka, zabavljeni sitničavim, konformističkim i stvaralačkim potezima i potezićima, postrani od glavnih problema i vitalnih interesa ovoga vremena. Naučna svest snebivljivo se zgrčila i prenebrgla svoje obaveze da traži, da ispituje, proverava, da služi i dokumentuje svoje slatne, naučna svest je pošla linijom začaurationa u svoje vlastite specijalističke probleme, tako da ne crpe inspiracije sa vrela svakodnevnog života i prakse i ne doprinosi, koliko bi trebalo, njihovom menjanju.

Unutrašnje protivurečnosti koje jedno mlado društvo, kao što je naše, ne može tako brzo da prevlada, temelje se umnogome baš na tim razlikama u strukturi društvene nadgradnje koje se pojavljuju u procesu razvoja. Doleko iza političke svesti, na primer, kod nas stoji etička svest naših ljudi; stare moralne norme, izgrađivane tokom mnogih decenija, nisu prevaziđene, a nove još nisu stvorene. Etika kao filozofska disciplina nije došla do značajnih otkrovenja i nije uspešla da razjasni i formulise moralne dileme i moralne obaveze ovog čoveka koji dobija novo mesto u društvenoj zajednici i u društvom životu. Ono što se smatra novim moralom nosi mnoge tragove i ostatke starog, tako da je njegova uloga u savremenom životu polovična; ponekad je taj još neizgrađeni moral više kočnica nego oslonac. Sociologija, psihologija i filozofija, sa svojim klasičnim naučnim principima jedva uspevaju da idu ukorak sa našim vremenom; sutra će početi reć ozbiljno da zastavevaju. Ono što se desilo od drugog svetskog rata naovamo obavezuje te discipline da modernom čoveku pruže savremena tumačenja i objašnjenja, da kažu šta je to čoveka nateralo da pravi krematorijume i uništava milione ljudi, da objasni tu novu neklasnu podelu ljudi na one koji su to uzele li za svoj zavet i svoj simbol i na one koji su se borili za jedan novi svet; da objasne kojim putem ide savremeni čovek, koje su njegove nade i njegova ohrabrenja i ne zavaravajući ni njegovu pažnju ni njegovu sjetu da objasne šta sve još može da očekuje i čemu da se nada. Klasna borba je u nekim zemljama već davno izgubila svoj klasični oblik i odvija se sada sa drugim perspektivama i neposrednim ciljevima; pred napredne ljude su ponovo iskrsli novi zadaci i novi oblici borbe; sa automatizacijom i mehanizacijom sveta došli su novi problemi i nove zagonetke; sa raznim oblicima samoupravljivanja i demokratizacije, novi ljudski sadržaji i za društvenu nadgradnju nova neispisana stranica koju treba ispuniti. Svet se toliko obremenio da se ne može više ni shvatati ni objašnjavati starom pojmovnom tehnikom.

Taj uspoređeni razvoj socijalističke društvene nadgradnje u odnosu na stvaralačku praksu duboko se odrazio i na sam razvoj književnosti i umetnosti uopšte, kao na oblike društvene svesti. Književna svest ne bi ni mogla odjednom da doživi svoj neglison, svoj skok, ako se u vazduhu, u atmosferi stvaralačkih napora mnogih ljudi ne služi da će do takvog skoka odmah

doći i u filozofiji, psihologiji, pedagogiji, sociologiji. Jer malo liko bila sposobna za samostalnu egzistenciju i samostalne korake, književna svest je ipak neodvojiva od drugih oblika društvene nadgradnje na koje uzajamno utiče i zbog toga se njeni problemi ne mogu strogo odvajati van problematike drugih oblika društvene svesti u ovom vremenu. Jer književna svest sadrži njihove elemente, njima se prožima i kroz njihove se razvoj i sama razvija i ostvaruje.

Nepoverenje koje kod nas vlada prema estetici i drugim oblicima teorijskog mišljenja u književnosti znak je jedne klime duha i jedne posebne situacije u kojoj se našla naša literatura: da potcenjujući teorijsku misao u stvari potcenjuje apstraktnost, nefunkcionalnost i neživotnost njenog delovanja, njenu neaktuelnu i izvitooperenu misao i teorijsku sadržinu. Otkako je građanska estetika početkom ovog veka dala svoje poslednje velike proizvode, u estetici se naprednije mnogo koraknulo, a takozvana marksistička estetika, ometana i grškisitičkom dogmatizmom, gotovo je još više zamračila probleme koje klasični marksizma u ovoj oblasti nisu rešili. Ne samo kod nas nego i u svetu uopšte ne postoji prava kritika dosadašnje estetike, pa ni prava kritika pojedinih ozbiljnih estetičkih sistema sa marksističkog stanovišta. Mnoga ključna pitanja estetike niti su rešena niti se rešavaju, a usled beskorisnosti, konfuzije, apstraktnosti i proizvoljnosti onoga što se u ime estetike čini i zaključuje, njeno prisustvo se u literaturi i ne oseća niti, pak, literarna praksa pokazuje volju da se osloni i inspiriše estetičkom mišlju. Na taj način i literatura i estetika gube u kvalitetu i nivou svoje svesti i svog ovovremenskog značenja.

Marksistička svest, kao izraz ideologije koja prodire u sve pore našeg društvenog života, nije zbog svega toga našla dovoljno sadržajnih ekvivalenata u književnosti i nije dovoljno prožela ono što se kod nas na polju umetnosti stvara. Stvaralačkom biću naše književnosti nedostaje jedan nerv zadojenosti duhom, u suštini, jednom marksizmu, nedostaje joj jedna zgrejanost koja bi dala ton i pomogla joj da se najviše snade u ovom vremenu. Ne samo da postane sebe svesna, sve snova svojih koordinata i svojih mogućnosti, nego i svesna vremena i situacije, svesna svog zadatka i svoje uloge, ispunjena sadržajima koji joj određuju i nivo i smer prostiranja. Orijehtacija prema intenzivnijem korišćenju predstoji našoj literaturi imao bi da donese više analitički, više studiozni i više kritički pristup savremenim problemima, da pruži uvid u ishod njenih puteva, da osazna njenu sopstvenu unutrašnju problematiku. Takvu orijentaciju nikako ne treba mešati s orijentacijom socijalističkog realizma. Njene su intencije, nasuprot socrealizmu, po duhu antidogmatike i tragalačke, i ne polaze da dokažu gotove teze, nego da prođu u suštinu savremenih književnih zbivanja, da istraže i da otvore nove puteve. U ovom trenutku kad je prevashodno potrebnog da jasno sagledamo stvari oko sebe, duh analize i studioznosti doprineo bi da se u čvrstim osnovama formira jedinstvenije književno mnjenje koje bi bilo sposobno da se na višem nivou senzibiliteta i kritičke svesti učestvuje u našem književnom životu. Taj duh mora da prožme naš odnos prema svim vidovima naše savremene stvarnosti i prema onome što ona sobom donosi, da na njenim izvorima i na njenim praktičnim ostvarenjima iznalazi životne klince i životne energije koje literaturu podsticajno mogu da upute u onom smeru kuda već ide naš čovek i naše vreme. Te žive veze koje nam sada nedostaju, biće uvek znak da je književna misao pozitivna deo društvenih kretanja, da ide sa njima ukorak i da im svojim povertnim dejstvom višestruko pomaže. Petar MILOSAVLJEVIĆ

Ljubomir simović

šlemovi

1.

Zamislite sobu s foteljama od pliša punu bačenih flaša konzervi i piva na prozoru je nacrtna kiša u naručju duge pokisla šuma pliša

i s mutnim kapima znoja u mahovini pod pazuhom nežnom mišicom zaklonivši lice češući o tepih nogu božansku bosu žena iz usta vadi ukosnice i zabada ih u podignutu kosu

a ovide u rovu u podrumu bitke rđaju šlemovi na kiši i horizont se ljuđa kad bi makar preživeći mogli posle bitke skuvati u šlemu tri graške pasulja

jadikuje vojnik puška mu visi o grani šlem se presijava u blistanju vetra vojnice pljuči u šake uzmi ašov zamani i kopaj svoju blisku budućnost duboku pola metra

2.

I
i
s
n
a
t
o
s
u
n
c
e
n
a
p
e

teljci fitilja kaplje proleće na nebranjennom stolu topi se voštani sneg a zelenila nema sopstvenim sja jem ugroženo sunce sunce b ez odziva drveća i bilja na stubu svoja vo štanog smega u danu sagrađe nom od svoje jađne svetlosti

3.

Stihovi napisani na poleđini koverta na razvijenoj kesi na parčetu džaka od hartije na kutiji cigara na odlepljenoj etiketi sanduka s municijom kap kiše razliučena među slovima mrlja blata zarđala kap krvi mruva hleba opis jedne ptice u letu stihovi sastavljeni od potpisanih onih koje volim vojnici optimisti zaposleni kao ložari u paklu dve ptice vrhovi neba zima na severu jeseni letna na horizontu ko mračni leptiri oko mutne lampe gle oko prve zvezde skuplja se hladno veče mahovinainja svetli na mrvicama zemlje a vetar na groblju prelistava žuto lišće vetar mi otima hartiju ispod pera vetar što posvada krov sa srecem mozak sa mislima noć sa mrakom

4.

Pišem ti iz rata evo sve jači vetar pero po pero skupljam jednu pticu skupljam srce prste kosu jetru i krov meso vene pluća zaborav mozak i žuč oko telo da održim na okupu oko poslednje misli

5.

Da učim ovaj kamen izlokak kao sunder naručzan svojom težinom koju ne ume opasnosti svojoj na lobanju nastiljivu da baci

ali ja branim ovo strpljivo more i ovu obalu koju većito prepravlja

branim pticu posle ponoći što upada u reč oluji drveće koje ne čuje moj glas kao ni moju tišinu

branim daleko preko mora nenastanjene snegove na 5000 metara nadmorske visine nebo sastavljeno od ptica

branim zalogaj zemlje prazan grob u ustima 1961.